बन्धव एवं जन्मान्तरीयसंस्कारवशाद्यत्किञ्चीशविषये ध्यानाद्यात्मकचित्तप्रवाहस्ततोऽन्यत्र नयने महाप्रयत्नस्यापि वैफल्यम् इत्येवं विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः

७९ नृपनापितन्यायः इत्यं हि लौकिकी गाथा कस्यचिन्नृपस्य भृत्यो नापितः कश्चित्, प्रातः समस्तनगरमन्विष्य प्रातिरमणीयतमो बालो मे दर्शनाय त्वयाऽऽनेतव्य इति, नृपेणाज्ञप्तः प्रातस्तस्मै सर्वं पुरमन्विष्य दृष्टापि च तत्र तत्प्रातिरमणीयतमान्बालान् स्वपुत्रवल्लालनमत्वा तमेव राजवेश्मनि नीत्वा निवेदयामास स्वामिन्नानीतोऽयं द्वितीय इव रतिपतिरतिमनोज्ञाकृतिर्बाल इति राजा च तस्योपशान्तानलाङ्गाराभं स्वल्पाटकार्थं स्थूलस्वोदरं क्षयप्रस्खलद्बाहुजङ्घमालोक्य उपहासमयं मे खलु कृतवानिति मत्वा चुकोप उवाच च अरे लालम् किमिदमुपहसनं क्रियते इति। नापितश्च कुपितं नृपं ज्ञात्वा कृताञ्जलिर्भूत्वोवाच राजेन्द्रमौले! तव चरणस्तुपालभे नायमुपहासः किन्तु मे मनसीत्थमेव निश्चयो नास्येदृशश्चिन्तोक्यां तव पुत्रौ मु का कथेति राजा च सत्यमेतादृश्येव स्नेहातिशयवशंवदस्य चित्तस्य दशेति मत्वा कोपं तत्याजेति। तथा च यथाऽतिक्षुद्रेऽपि पुत्रे रागातिशयवशात्तापितस्य सर्वोत्तमत्वधीस्तथा अन्धियां केषाञ्चिज्जन्मान्तरीयसंस्कारप्रयुक्तरागातिशयवशात् कस्मिंश्चिदतिक्षुद्रेऽपि देवे सर्वोत्तमत्वधीः परित्यज्य च हरिहरादीन्सदुपासने प्रवृत्तिरित्येवं विषयेऽस्य प्रवृत्तिः

८० पङ्गुप्रक्षालननन्यायः "प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्" इत्युक्तदिशा पङ्कलेपने प्रक्षालनमपेक्ष्य पङ्कस्पर्शनमेव न कर्त्तव्यमिति लोकप्रसिद्धिवदन्यत्रापि अनिष्टसाधनस्य कारणान्तरेण निवारणमपेक्ष्य अनिष्टसाधनमेव न कर्त्तव्यमिति यत्र विवक्षा तत्रास्य प्रवृत्तिः।

८१ पञ्जरचालननन्यायः यथा दशभिः पञ्जरस्थपक्षिभिः स्वस्वयत्नैरेकं पञ्जरे क्रियाजातं तस्य चालनं तिर्यग्गूर्ध्वनयनं च क्रियते तथा दशभिरिन्द्रियैरेकं प्राणनरूपां क्रियाजातं देहचालनं क्रियते इति सांख्ये स्थितम्।

८२ पञ्जरसङ्क्रमणन्यायः पञ्जरस्था विहगास्तुल्या यथेष्टसत्त्वा यथा देशान्तरं गच्छन्ति तथा जीवः बन्धनान्मुक्त ब्रह्मलोके तिष्ठतीति जैनमते स्थितम्।

८३ पाषाणेष्टकान्यायः यथा मृदादपेक्षया कठिनाया अपि इष्टकायाः पाषाणापेक्षयामृदुत्वम् एवं यत्र विवक्षा तत्रास्य प्रवृत्तिः।

८४ पिष्टपेषणन्यायः पिष्टस्य पुनःपेषणं यथा निरर्थकम् एवं कृतस्य करणं इत्येवं विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः। तथाचोक्तं "कृतस्य करणं नास्तीति"।

८५ पुत्रलिप्सया देवं भजन्त्या भर्त्तापि नष्ट इति न्यायः अभीष्टान्तराशया व्यापारवतस्तन्मूलं यत्र नश्यति तत्रास्य प्रवृत्तिः तथा च इष्टमिष्टवतोमूलं विनष्टमिति न्यायविषयेऽस्य प्रवृत्तिः।

८६ मृपाण्डकन्यायः सितादिनानाद्रव्यैर्मिलितैर्यथा एकोऽद्भुतरसोनिष्पाद्यते तथा यत्र अनेकसाधनैर्मिलद्रूपः पदार्थो जायते तत्रास्य प्रवृत्तिः। यथा विभावानुभावादिभिः शृङ्गारादिरसाभिव्यक्तिः एवमन्यत्रापि!

८७ प्रासादवासिन्यायः एक एव देवदत्तः प्रासादस्योपर्यधस्ताच्च कालभेदेन वसन्नपि प्रासादवासप्राधान्येन प्रासादवासीत्युच्यते तथाऽन्यस्य प्राधान्यधर्मेण व्यपदेश विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः।

८८ फलवद्वृक्षकारनन्यायः यथातिमधुरपक्वफलनमितशाखोऽतिसौरभ आम्रवृक्षः स्वसमीपस्थं छायार्थिनं जनं फलं परिमलं चाप्रार्थितमपि ददातीति तथा विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः।

८९ बहुराजपुरनन्यायः एकस्मिन् पुरे यदा बहवो राजानस्तदा तेषामैकमत्याभावेन यथा प्रजानां क्लेशस्तथा एकस्मिन् देहे नानेन्द्रियाणां कर्त्तृत्वे स्वीक्रियते मिथोविरोधान्नैकमपि सिध्येत्। तथा हि यदा चक्षुर्दर्शनाय प्रवर्त्तमानं भवति तदा अन्यानि च इन्द्रियाणि स्वस्वक्रियानिर्वाहोद्यतानि भवन्ति चेत्तदा दर्शनादि नैकमपि न जायते एवं विवक्षायामस्य प्रचारः।

९० बहुदृष्टाकृष्टमृगनन्यायः यथा तुल्यबलैः बहुभिर्दृष्टैराकृष्टस्य मृगस्य न नियतैकत्र स्थितिरेवं यत्र बहूनां परस्परविरोधस्तत्र नैकस्य स्थिरतेत्येवं विषयेऽस्य प्रवृत्तिः।

९१ बहुनामनुपहोनाथ इति न्यायः अनुपहः साहाय्यं न्यायः न्यायाच्चीतेरनपेतोऽर्थस्तदुपेतः कार्यसाधक इति यावत् यथाहुः "बहूनामप्यसाराणां मेलनं कार्यसाधकम्। तृणैः संपाद्यते रज्जुस्तया नागोऽपि बध्यते" इति तथा विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः।

९२ बिलवर्त्तिगोधान्यायः बिले गर्त्ते वर्त्तमानायाः गोधायाः विभजनं विभाजकधर्मेण निर्देशो यथा न सम्भवति तस्य अदृष्टत्वादेवमज्ञातपरसिद्धान्तस्य तद्दूषणाय प्रवृत्तिर्भवतीत्येवं विवक्षायामस्य प्रवृत्तिः।